

secondly, high indexes in stability to stress. It is investigated, that values of self-actualization, meaningfully related to hardiness, creativeness, requirement in cognition, altruism, sociability, autonomy, impulsiveness, self-understanding, aspiring to self-actualization. The peculiarities of correlation between values of a self-actualized personality and its hardiness are analysed.

Key words: personality, values, hardiness, stress, situation, control, self-actualization, self-realization.

Отримано: 17.07.2014 р.

УДК 159.922.1.[316.614..159.9228]

О.М. Курдибаха
ksenabor@ukr.net

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Kurdybakha O.M. Gender features of teenagers' becoming in the socialization process / O.M. Kurdybakha // Problems of Modern Psychology: Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / edited by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 25. – Kamianets-Podilsky: Aksioma, 2014. – P. 166-174.

О.М. Курдибаха. Гендерні особливості становлення підлітків у процесі соціалізації. У статті описано гендерні особливості становлення підлітків в процесі соціалізації. Метою роботи є висвітлення гендерних особливостей підлітків в процесі соціалізації. Висвітлено поняття гендерної соціалізації та гендера. Досліджено, як формуються гендерні якості людини. У статті висвітлено проблеми підростаючого покоління. Проаналізовано вплив інститутів на становлення підлітків в процесі соціалізації. За допомогою таких методів як спостереження, анкетування, бесіди було визначено психологічні особливості гендерного розвитку підлітків. Описано невід'ємні складові становлення особистості на протязі її життєвого шляху. Показано вплив соціально значимої та соціально визначеної креативної діяльності на підлітків. Описано роль гендерного маркування предметів. Описано процес формування гендерних якостей людини. Показано причини фемінізації підростаючого чоловічого населення і маскулінізації жіночого. У статті висвітлено проблеми підростаючого покоління. Показано вплив інститутів на становлення підлітків в процесі соціалізації. За допомогою таких методів як спостереження, анкетування, бесіди

було визначено психологічні особливості гендерного розвитку підлітків. Зроблено висновок, що в основі психологічного розуміння соціалізації особистості лежить характеристика соціально-психологічного типу особистості як специфічного утворення, продукту соціально-психологічного відображення соціального життя та відносин.

Гендерна соціалізація – це багатогранний, довготривалий процес, у результаті якого підліток повинен усвідомити свою гендерну приналежність, оволодіти та засвоїти свої ролі та відтворювати їх у своїй поведінці та спілкуванні з однолітками. Усвідомлення підлітками своєї гендерної приналежності – це шлях до розвитку гармонійної, розвиненої особистості.

Ключові слова: гендерна соціалізація, гендер, інститути соціалізації, статева типізація, нормативний тиск, опредмечування, маскуліність, фемінність.

А.Н. Курдибаха. Гендерные особенности становления подростков в процессе социализации. В статье описано гендерные особенности становления подростков в процессе социализации. Целью работы является освещение гендерных особенностей подростков в процессе социализации. Освещены понятия гендерной социализации и гендера. Исследовано, как формируются гендерные качества человека. В статье освещены проблемы подрастающего поколения. Проанализировано влияние институтов на становление подростков в процессе социализации. Описаны такие методы как наблюдение, анкетирование, беседы, где были определены психологические особенности гендерного развития подростков. Описаны неотъемлемые составляющие становления личности на протяжении её жизненного пути. Показано влияние социально значимой и социально определенной креативной деятельности на подростков. Описаны роль гендерной маркировки предметов. Описан процесс формирования гендерных качеств человека. Показаны причины феминизации подрастающего мужского населения и маскулинизации женского. В статье освещены проблемы подрастающего поколения. Показано влияние институтов на становление подростков в процессе социализации. Сделан вывод, что в основе психологического понимания социализации личности лежит характеристика социально-психологического типа личности как специфического образования, продукта социально-психологического отражения социальной жизни и отношений.

Гендерная социализация – это многогранный, длительный процесс, в результате которого подросток должен осознать свою гендерную принадлежность, овладеть и усвоить свои роли и воспроизводить их в своём поведении и общении со сверстниками. Осознание подростками своей гендерной принадлежности – это путь к развитию гармоничной, развитой личности.

Ключевые слова: гендерная социализация, гендерные, институты социализации, половая типизация, нормативное давление, опредмечивания, маскулинность, фемининность.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Зміна цінностей в усіх сферах життєдіяльності людини і суспільства в цілому, швидкі темпи реформування освіти вимагають підвищеної уваги до розвитку підростаючого покоління. Гостро постає необхідність створення оптимальних умов для формування особистості. Поняття гендерної соціалізації не нове. Найпопулярнішим є визначення її як процесу спрямованого і спонтанного впливу на особистість, що допомагає їй стати повноцінним чоловіком чи жінкою і прилучає її до прийнятої в суспільстві системи гендерних ролей і взаємин між статями у житті.

Метою нашої роботи є виявлення особливостей становлення підлітків в процесі соціалізації.

Основним завданням статті є висвітлення основних психологічних механізмів, через які відбувається становлення особистості в підлітковому віці та в процесі соціалізації.

Виклад основного матеріалу. Гендер – це соціально-психологічне поняття, яке визначає статус людини з точки зору маскулінності або фемінінності. Гендерна соціалізація – це процес засвоєння людиною соціальної ролі, визначеної для неї суспільством від народження, залежно від того, чоловіком або жінкою вона народилася, і значна частина нашої поведінки залежить від соціальних норм і соціального контексту.

Гендерні якості людини формуються в процесі соціалізації, під впливом соціокультурного середовища, яке висуває особистості вимоги, як до представника чоловічої чи жіночої статі. Стійкі риси особистості в процесі гендерної соціалізації проявляються в соціально-організованій діяльності та регулюються соціально-нормативною системою суспільства.

Інститути соціалізації (сім'я, школа, однолітки і т.д.), конкретні групи, в яких особистість долучається до систем норм і цінностей, становлять своєрідні « транслятори » соціального досвіду.

Важливим засобом соціалізації є залучення підростаючого покоління до активної соціально значимої та соціально визначеної креативної діяльності. Необхідним є мотивація та стимулювання навчальної й творчої діяльності, самопізнання та саморозвитку особистості.

Головною проблемою теперішнього часу є процеси фемінізації підростаючого чоловічого населення і маскулінізації жіночого. Відбувається зближення традиційно жіночих і чоловічих соціальних ролей. Серед причин цього негативного явища можна назвати:

- домінування жіночого впливу на хлопчиків у дитячому і підлітковому віці;

- зростання кількості жінок, що «роблять кар'єру», де потрібні чоловічі якості;
- через деструктивні явища в соціально-економічній сфері багато чоловіків неспроможні заробляти, утримувати сім'ю.

Гендерна соціалізація дитини починається від народження, коли батьки та інші дорослі, визначивши паспортну стать малюка, починають навчати його гендерній ролі хлопчика чи дівчинки. Основними аспектами соціалізації, на думку Г. Андреєвої, є: присвоєння (процес засвоєння соціального досвіду, тобто вплив середовища на індивіда) та опредмечування (процес відтворення соціального досвіду, тобто вплив людини на середовище). У рамках гендерної соціалізації під присвоєнням ми розуміємо те, що змалку дитина засвоює, що означає бути хлопчиком чи дівчиною, чоловіком чи жінкою. Опредмечування – це реалізація на практиці засвоєних гендерних схем.

З точки зору соціальної психології, гендер перебуває під сильним впливом як культурних норм, так і соціальної інформації, що навіює людям думку про суттєву відмінність між чоловіками і жінками. Теорія нормативного та інформаційного тиску частково пояснює, яким чином ми вчимося цим нормам і що змушує нас їх дотримуватися. Термін «нормативний тиск» описує механізм того, як людина вимушена підлаштовуватися під суспільні чи групові очікування (соціальні норми), щоб суспільство її не відкинуло.

У гендерній соціалізації важливу роль відіграє гендерне маркування предметів, дій, яке дає можливість індивідам спостерігати, з якою частотою певні дії робляться чоловіками та жінками і з якою ймовірністю будуть імітувати ту поведінку, яку вважають властивою людям одного з ними гендеру, або дає уявлення хлопчикам та дівчаткам про те, хто частіше використовує той чи інший предмет. За результатами наших досліджень, серед персонажів жіночої статі значна перевага була на боці тих, кого зобразили з предметами, що належать до домашнього господарства. Чоловіків у підручниках і в дитячій літературі частіше малюють зі знаряддями праці. Варто відзначити, що частка чоловіків, намальованих з предметами домашнього вжитку в руках, значно зросла в останні десятиліття.

Статева типізація – це засвоєння індивідом своєї приналежності. Статева типізація здійснюється завдяки здатності дітей групувати і переробляти інформацію, тобто готовності засвоювати інформацію про себе в контексті понять «маскулінності – фемінінності». В свідомості дитини зміцнюється гендерна схе-

ма: поведінка, характеристики, культурні символи спонтанно сортуються на категорії «чоловіче» – «жіноче». Діти вибирають з багатоманітності можливих людських характеристик тільки ті, які визначені в певній культурі як сприйнятні для її/його статі, і тому підходять для організації різноманітного змісту Я-концепції.

Становлення особистості відбувається за допомогою засвоєння моделі гендерної поведінки, яка є позитивною для обох статей. Сукупність цих якостей визначає рівень вибору тієї або іншої моделі гендерної поведінки. У кожної людини створюється певна ідеальна модель представника певної статі, і конкретна людина свідомо співвідносить свою поведінку з цією моделлю, формуючи таким чином свої гендерні особистісні якості.

Психологічні особливості гендерного розвитку підлітків:

- поява відчуття дорослості, що визначає спрямованість та зміст активності дитини;
- вони прагнуть визнання своєї дорослості, оскільки не відчують себе дорослими повною мірою;
- з'являється велика чутливість до засвоєння норм, цінностей, способів поведінки;
- посилюється прагнення бути самостійним;
- виникає постійна потреба у доброзичливому ставленні, тактовності з боку дорослих;
- у діяльності підлітки самостійно ставлять мету, складають план дій, підбирають засоби. Але часто не повністю усвідомлюють свої дії, не прагнуть самоаналізу. Їх вчинки характеризуються імпульсивністю;
- в підлітковому віці також розвиваються специфічні особливості самосвідомості, що проявляється в самооцінці. Механізмом розвитку самосвідомості підлітків є їх постійна рефлексія, тому вони часто є невдоволеними самими собою;
- підлітки дуже цікавляться іншими. Їм подобається аналізувати дії та думки знайомих, розмовляти про свій внутрішній світ, переживання, почуття;
- розвиваються такі вольові якості як наполегливість, цілеспрямованість. Але часто їх вольові дії спрямовані тільки на щось одне;
- бурхливо розвивається вольова сфера підлітків. Практично усе їх життя і діяльність супроводжуються яскравими емоціями, почуттями, переживаннями, особливо у спілкуванні з однолітками протилежної статі;

- інтенсивно формується спрямованість, інтереси.

Велику роль у розвитку особистості відіграє спілкування. Спілкування між людьми є способом трансформації «зовнішніх» соціально-культурних умов у внутрішню структуру особистості. Ставлення індивіда до оточуючого світу завжди опосередковується спілкуванням з іншими людьми.

Прагнення до спілкування з товаришами, із учителем саме по собі може бути сильним мотивом навчання й у той же час сприяти зміцненню в психологічному плані. Саме завдяки відносинам, які складаються в навчальному процесі й у спілкуванні відбувається становлення особистості в моральному і соціальному контексті. У спілкуванні з однолітками підліток опановує такі якості :

- збагачення емпатійних навичок, здатності розділяти з іншими спільні заняття, інтереси і почуття,
- налагодження контактів з протилежною статтю і засвоєння гендерних ролей,
- становлення автономності підлітка, його незалежності від дорослих, здобуття досвіду набуття прийняттого соціального статусу. Тому сформована особистість – це результат того, що передається їй іншими людьми.

Важливим компонентом у становленні особистості чоловічої і жіночої статі є розвиток самосвідомості. У контексті гендерної соціалізації розвиток самосвідомості особистості розглядається як процес усвідомлення нею своєї статі. У загальному вигляді можна сказати, що процес гендерного розвитку особистості протягом життя відчувається як формування у людини образу «Я», де перше місце посідає «Я» статево.

М.Й. Боришевський зазначає: «Щоб збагнути винятково важливу роль самосвідомості у становленні ... особистості, слід підкреслити, що предметом чи, точніше, об'єктом самосвідомості ... є все єство людини, будь-які її сторони, будь-які параметри: це і усвідомлення й оцінка свого тіла в цілому, його особливостей порівняно з тілесними характеристиками оточуючих людей, усвідомлення й оцінка...власних моральних якостей, своїх світоглядних орієнтацій, своїх ставлень до інших людей, свого місця серед них – і так до нескінченності» [2].

Ціннісні орієнтації людини на свою стать як соціальну роль і сексуальну поведінку несе в собі гендерна самосвідомість. Вона включає психологічне визнання своєї ідентичності зі своєю статтю у соціальному, психологічному, фізичному і моральному плані.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, в основі психологічного розуміння соціалізації особистості лежить характеристика соціально-психологічного типу особистості як специфічного утворення, продукту соціально-психологічного відображення соціального життя, соціальних відносин.

Гендерна соціалізація – це багатогранний, довготривалий процес, у результаті якого підліток повинен усвідомити свою гендерну приналежність, оволодіти та засвоїти свої ролі та відтворювати їх у своїй поведінці, а спілкування з оточуючими, зокрема значимими дорослими і ровесниками, є найбільш важливою стороною життя підлітків, умовою їх особистісного становлення.

Це шлях не лише до гармонійності розвитку гендерної сфери людини, а й до гармонійності особистості в цілому, до гармонійності її стосунків з особами протилежної статі і з соціальним світом взагалі.

Список використаних джерел

1. Аверин В.А. Психология детей и подростков: Учеб. пособие / В.А. Аверин. – 2 изд., перераб. и доп. – СПб.: Питер, 1998. – 379 с.
2. Бендас Т. В. Гендерная психология : Учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по направлению и спец. Психологии/ Т. В. Бендас. – Спб. и др. : Питер, 2007. – 430 с.
3. Боришевський М.Й. Виховання у дітей статевої самосвідомості / М.Й. Боришевський// Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини: наук.-метод. Збірник. – К.: Інститут змісту і методів навчання, 1996.
4. В мире подростка / Под ред. А.А. Бодалева. – М.: Медицина, 1980. – 296 с.
5. Драгунова Т. В. Подросток/ Т. В. Драгунова. – Москва : «Знание», 1976. – 96 с.
6. Крайг Г. Психология развития / Г.Крайг. – СПб.: Питер, 2000. – 992 с.
7. Психология современного подростка / Под ред. Д.И. Фельдштейна. – М.: Педагогика, 1987. – 240 с.
8. Соціалізація особистості школяра / Под. Ред. Л. Е. Орбан. – Івано – Франківськ: Науково – методичний центр « Українська етнопедagogіка і народознавство», 1996. – 66 с.
9. Юферева Т.И. Формирование психологического пола / Т.И.Юферева // Формирование личности в переходный период от подросткового к юношескому возрасту. – М.: Педагогика, 1987. – С. 68-75.

10. Ярцев Д. В. Особенности социализации современного подростка / Д. В. Ярцев // Вопросы психологии. – 1999. – № 6. – С. 54-58.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Averyn V.A. Psychologyja detej y podrozkov: Ucheb. posobyje/ V.A. Averyn. – 2 yzd., perepab. y dop. – SPb.: Pyter, 1998. – 379 s.
2. Bendas T. V. Gendernaja psychologyja : Uchebnoe posobyje dlja studentov vuzov, obuchajushhysja po napravleniju y spec. Psychology/ T. V. Bendas. – Spb. y dr. : Pyter, 2007. – 430 s.
3. Boryshevs'kyj M.J. Vyhovannja u ditej statevoi' samosvidomosti / M.J. Boryshevs'kyj // Vyhovatelju pro psychologyja ta pedagogiku seksual'nogo rozvytku dytyny: nauk.-metod. Zbirnyk. – K.: Instytut zmistu i metodiv navchannja, 1996.
4. V myre podrozkta / Pod red. A.A. Bodaleva. – M.: Medycyna, 1980. – 296 s.
5. Dragunova T. V. Podrozkta/ T. V. Dragunova. – Moskva : «Znanye», 1976. – 96 s.
6. Krajg G. Psychologyja razvytyja / G.Krajg. – SPb.: Pyter, 2000. – 992 s.
7. Psychologyja sovremennogo podrozkta / Pod red. D.Y. Fel'dshtejna. – M.: Pedagogyka, 1987. – 240 s.
8. Socializacija osobystosti shkoljara / Pod. Red. L. E. Orban. – Ivano – Frankivs'k: Naukovo – metodychnyj centr «Ukrai'ns'ka etnopedagogika i narodoznavstvo», 1996. – 66 s.
9. Jufereva T.Y. Formyrovanye psychologycheskogo pola / T.Y.Jufereva // Formyrovanye lychnosty v perehodnyj peryod ot podrozktovo k junosheskomu vozrastu. – M.: Pedagogyka, 1987. – S. 68-75.
10. Jarcev D. V. Ossobennosty socyalyzacyy sovremennogo podrozkta/ D. V. Jarcev // Voprosy psychologyy. – 1999. – № 6. – S. 54-58.

O.M. Kurdybakha. Gender features of teenagers' becoming in the socialization process. In the article there have been described the gender features of the teenagers' becoming in the socialization process. The purpose of this work is to highlight teenagers' gender peculiarities in the socialization process. The concept of a gender socialization and gender at all is reported in this work. The process of gender qualities' formation in a human being is also described here. In this article the problems of the younger generation are reported as well. The influence of the institutions on the development of teenagers in the process of socialization is shown in the work. With the help of such techniques as an observation, surveys,

interviews the psychological characteristics of the teenagers' gender development were identified. Also, important components of a personality growth during the whole life are shown in this article. The influence of socially significant and socially definite creative activity on teenagers is reported in the work. The role of gender labeling of things is also described in this article. The understanding of the gender belonging by teenagers is the way to develop a harmonious, well-developed personality.

Gender qualities of a human being are formed during the process of socialization, which is influenced by the social and cultural environment that sets up the individual requirements as representative of male or female. Staunch personality traits in the process of gender socialization are manifested in socially organized activities and are regulated with socially normative system of society.

Thus, socialization is a many-sided, long-term process, through which the teenager should understand his gender identity, learn and understand his roles and reproduce them in his behavior. This is the way not only to the harmony gender rights development, but also to the harmony life of the whole and to the harmony relations with the representatives of opposite sex and the social world in general.

Key words: gender socialization, gender, institutions of socialization, gender typification, regulatory pressure, masculinity, femininity.

Отримано: 11.07.2014 р.

УДК 159.92

О.М. Лукашевич
lukashksush@mail.ru

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВИТОКІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В ДОРОСЛОМУ ВІЦІ

Lukashevych O.M. Conceptualization of moral and psychological sources of civil development of an adult personality / O.M. Lukashevych // Problems of Modern Psychology: Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / edited by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 25. – Kamianets-Podilsky: Aksioma, 2014. – P. 174-186.

О.М. Лукашевич. Концептуалізація морально-психологічних витоків громадянського розвитку особистості в дорослому віці. У статті